

УДК: 13+159.95+612.8

Микола Бакаєв, Аліса Пугач,
Вероніка Пугач

ФОРМУВАННЯ ХИБНИХ СПОГАДІВ ЯК СТРАТЕГІЯ ПАМ'ЯТІ

Автори статті розглядають формування хибних спогадів як певну стратегію роботи пам'яті, визначають причину, механізм та важливі фактори, що впливають на їхнє створення. У вступі проблематизується загальноприйнятий погляд на пам'ять, визначається мета та завдання цієї статті. У першому розділі міститься постановка питання з точки зору аналітичних філософів Н. Гудмена та Д. Чалмерса, у другому досліджуються хибні спогади, якими вони постають для філософа свідомості Д. Денета та когнітивної психологині Е. Лофтус, а у третьому – робота пам'яті очима нейронауковців Е. Куба та С. Дж. Сарі. У висновках підведено підсумки, зазначено перспективи подальшого дослідження феномену хибних спогадів.

Ключові слова: добудовування, когнітивна психологія, нейронауки, пам'ять, філософія свідомості, хибні спогади.

Вступ. Стратегією є певна планова діяльність, що здійснюється заради досягнення заздалегідь встановлених цілей. Відповідно, стратегія пам'яті – це планова діяльність запам'ятовування, що здійснюється заради досягнення мети, якою є створення спогаду. Але спогади містять не лише досвідний матеріал, що походить з фізичного та об'єктивного світу. Згадуючи щось, ми згадуємо не лише те, що з нами відбувалось, а й те, чого насправді ніколи не було. Багато з того, що, як нам здається, відбувалось, насправді є вигадкою, яка нав'язана нам іншими або нами самими, нав'язана свідомо або несвідомо. Таким чином, окрім досвіду спогади містять елемент фантазії, вигадки, домислювання тощо. Все це відноситься до сфери ментального. Більше того, наявні дослідження, які вказують на те, що існують не лише спогади, в яких дійсність змішується з фантазією, а й такі спогади, які повністю нав'язані фантазією і насправді ніколи не відбувались. В когнітивній психології такі спогади прийнято називати хибними спогадами. Далі, запам'ятовування також відбувається не в світі об'єктивних речей, а в нашій свідомості. Саме тому автори статті звертаються до питання формування хибних спогадів як стратегії пам'яті, сподіваючись, що дослідження хибних спогадів та їх витоків допоможе пролити певне світло й на саму стратегію пам'яті. Актуальність такого дослідження полягає у тому, що хибні спогади змушують обережніше ставитися до свідчень під час судового процесу, а також можуть загалом розглядатися як значне джерело

впливу на людську поведінку.

Початково, перебуваючи в тому, що феноменологи називають природною настановою, ми не піддаємо сумнівам ані істинність зовнішнього світу, ані наші спогади про нього. Весь світ вважається істинним і об'єктивним, а наша свідомість, в тому числі і пам'ять, рахується за частину світу. Відповідно, пам'ять теж відповідна. Ми сприймаємо пам'ять як фізичний носій, який записує події і відтворює їх в точності до того, як вони насправді були. Тому наша пам'ять, наші спогади поза сумнівами таким же чином, як і зовнішній світ. Насправді, коли ми згадуємо, ми не замислюємось над тим, чи все так було насправді. Від початку ми все вважаємо, що це наш спогад, і що він реальний. Ми вважаємо, що цей спогад з минулого такий же реальний, як і той факт, що зараз ви читаете цю статтю. Але сучасні дослідження з когнітивної психології й філософії свідомості ставлять під сумнів об'єктивність і незмінність наших спогадів і нашої пам'яті в цілому. Наприклад, відомий філософ Джон Сьорль писав, що хоча ми схильні вважати пам'ять пасивним містилицем наших спогадів, вона насправді є дуже активною: «Спогади створені розумом. Ми не маємо великого складу, до якого повертаємося та дивимось на заповнений кабінет наших спогадів. Насправді, пам'ять є дуже активним процесом, і це, між іншим, погрожує її надійності. Дуже важко сказати суто з аналізу наших спогадів, які є правильними, а які – ні» [13].

І справді: як можна перевірити реальність спогаду? Навіть якщо ви точно пам'ятаєте той день, коли вперше спробували солодку вату під час прогулянки в дитинстві з батьками, це ще не означає, що так насправді було. Можливо, батьки лише розповідали вам про те, як гуляли з вами колись. А ви самі додумали деталі про солодку вату чи змішали цю розповідь з іншими спогадами. Можливо навіть, що ви читали в дитинстві книгу про дитину, яка гуляла з батьками у парку та спробувала вперше солодку вату? І тоді початково був спогад про сюжет з цієї книжки, який потім став ніби вашим власним спогадом. Як критерій розрізнення справжнього та хибного спогаду іноді пропонують наявність у мисленневих процесів у спогаді: «спогади, які походять з досвіду, зазвичай більш деталізовані та не містять інформації про когнітивні операції, які їх продукували, тоді як спогади, що походять з уяви, часто менш деталізовані та містять інформацію про когнітивні операції, що їх продукували» [11]. Коли ви думаєте про той парк та солодку вату, що вам більше спадає на думку? Те, про що й над чим ви тоді думали: ваші думки, враження, інтенції тощо? Чи те, що ви тоді сприймали: смак солодкої ваги, колір волосся мами, зовнішній вигляд одяжі оточуючих тощо? Якщо більше першого, то радше за все ваш спогад хибний, а якщо другого, то істинний. Втім, нам видається такий критерій

розрізнення не надто прийнятним, оскільки людина часто не пам'ятає деталей того, що відбулося з нею вчора, тоді як певний епізод з книги вона може пам'ятати з деталями щодо одягу оточуючих та смаку вати. Чи є більш обґрунтовані критерії розрізнення спогадів? Поки на це питання не можна дати відповіді.

Метою цієї статті є визначення причин та механізмів формування хибних спогадів. Відповідно, завданнями є огляд поглядів на роботу пам'яті нейронауковцями, філософами та когнітивними психологами.

Робота пам'яті: постановка питання від аналітичних філософів. Д. Чалмерс написав цікаву статтю про розширення свідомості, де висунув думку, що свідомість людини не просто пов'язана з зовнішнім світом, але і є його частиною, вона розповсюджується на природу навколо нас. Він говорить про парну систему, яка утворюється з свідомості та світу, про їх взаємодоповнюваний, «комплементарний» характер [4]. Пам'ять може навіть бути частиною зовнішнього світу, яка допомагає у ньому орієнтуватися. Наприклад, блокнот, у який людина записує важливі події, виконує роль пам'яті. Д. Чалмерс наводить приклад з Інгою та Отто, які хочуть піти на виставку до музею. Інга почула про виставку від друга, і, як він пише «переконання сиділо десь у пам'яті, чекаючи на те, що до нього звернуться» [4]. Отто також почув про виставку від друга, однак, оскільки у нього хвороба Альцгеймера, одразу записав потрібну інформацію до свого блокнота. Д. Чалмерс вважає, що блокнот Отто є «дуже надійним – не досконало надійним, звісно, але ж доступ Інги до її пам'яті також таким не є» [4]. Ми бачимо, що для Д. Чалмерса ненадійною є не сама пам'ять, а доступ до неї, у чому його погляди з Д. Сьорлем є відмінними, адже для останнього сама пам'ять не є сталою. У будь-якому разі, обидва погляди свідчать про певну ненадійність спогадів, до яких ми звертаємося.

Чому спогад добудовується чимось додатковим, і як це відбувається? Причина того, що стратегія пам'яті йде шляхом добудови, полягає в тому, що самі чуттєві дані, які отримала людина за певний проміжок часу, є фрагментарними, нецілісними. Але навіть якщо ми отримували б повну картину подій, то цього ще не достатньо. Необхідна певна оцінка, інтерпретація подій. А при неповноті картини ми оцінюємо те, що нам відомо, підпорядковуючи відомі дані й білі плями загальній інтерпретації. Відтак, причиною того, що наші спогади можуть виявитися хибними, може бути добудовування їх тією чи іншою мірою з метою отримання цілісного погляду, а також додання яскравості й оцінки. Про добудову і навіть побудову нашого досвіду багато писав філософ Н. Гудмен. Приклад з його роботи «Шляхи світостворення» («Ways of Worldmaking») гарно демонструє побудову світогляду та їхні причини: «повна елімінація так званого штучного

залишила б нас з пустим розумом та з пустими руками» [6, с. 100]. Н. Гудмен, згідно з його конструктивістськими поглядами, вважає, що якби наше переживання досвіду складалося лише з чуттєвих даних, без додавання чогось до цього, то воно було б пустим у тому сенсі, що йому бракувало б певної єдності, пов'язаності, цілісності, а відтак, ми б нічого не запам'ятовували, не мали б, до чого звернутися у разі необхідності.

Хибні спогади «зсередини». Після відповіді на питання, чому стратегія пам'яті йде шляхом добудови чуттєвих даних, варто відповісти на питання, як саме це відбувається. Це вже досліджує когнітивна психологія. Так, когнітивний психолог Д. Гінцман пише про два способи погляди на пам'ять: теоретичний (зовні) та практичний (зсередини). Теорія пам'яті, на його думку, має висловлювати «структуру, організацію та правила оперування машиною (моделлю), яка має поводитись у такий спосіб, що нагадає чи симулює феномен пам'яті у її сутнісних аспектах» [10, с. 16]. Когнітивна психологія, у свою чергу, значно відрізняється від такого підходу практичною направленістю: «ви є прикладом типу системи, яку ви намагаєтеся зрозуміти» [10, с. 19]. Відтак, на питання створення хибних спогадів можна відповісти з зовнішньої теоретичної сторони та з внутрішньої практичної. Приклад вивчення пам'яті з зовнішньої сторони дають нейронаука (neuroscience) та інформатика (computer science). Перша досліджує пам'ять як фізичний механізм, який можна дослідити й пояснити лише природознавчими методами, а друга – як алгоритм, який можна до певних меж відтворити в рамках програмування. На відміну від цього, когнітивна психологія та філософія свідомості вивчають пам'ять з внутрішньої сторони. Не як зовнішній об'єкт, який необхідно дослідити і з точністю відтворити формі наукового пояснення або програми, а як внутрішній об'єкт, який необхідно не так відтворювати, як перш за все зрозуміти. Для погляду ззовні пам'ять – це воно, коли для погляду зсередини пам'ять – це ми самі.

Серед такого внутрішнього підходу саме когнітивні психологи помітили, що на пам'ять впливає зміна контексту запам'ятовування. Мова йде про те, що впливало на наше запам'ятовування: наш настрій, наявність чи відсутність голоду та спраги, а також те, що нам говорять, коли описують те, що ми бачимо. Так, смак страви можна запам'ятати по-різному залежно від оточення: по-одному, якщо її оцінюєте лише ви, і зовсім по-іншому, якщо до цього ви чули відгуки від своїх друзів. Але окрім впливу оточення контекст запам'ятовування ставимо і ми самі. У зв'язку зі власним впливом на пам'ять можна згадати Д. Гінцмана, який розглядає психологічний контекст як «внутрішній монолог, в якому суб'єкт описує собі, що відбувається навколо нього, коментуючи чи вільно асоціюючи ці події і його описи» [10, с. 21].

Ось тут і настав час для метафоричного пояснення створення хибних

елементів у спогадах. Опис Д. Гінцманом того, що відбувається під час переживання чогось, нагадали нам про проблеми, з якими стикаються текстологи під час пошуку найдостовірнішого авторського тексту. Тут нам доведеться звернутися за термінологією до російського літературознавця і текстолога Д. Ліхачова. Він пише про глосу та інтерполяцію: «Глоссами називаються небольшие вставки, вводимые в рукопись (на полях, между строк, на подклеенных листках) переписчиками или читателями с целью разъяснения какого-либо места текста, поновления его смысла, раскрытия содержания, отсылки к другим памятникам, где о том же говорится иначе или подробнее, и т. п. Графически глоссы с текстом не сливаются. Иногда глоссы при переписке попадают в текст произведения. В последнем случае глосса становится интерполяцией» [3, с. 68].

Хіба не схожим чином може працювати наша пам'ять, подібно до переписування текстів писцями. Коли ви дещо переживаєте, то це є сам текст. Однак, вже на полях оригінального тексту може з'явитися глоса з незначним поясненням, описом того, що з вами відбувається. Або, ще краще, коли ви раптово впали і пригадуєте те, що з вами сталося. Тоді ви пам'ятаєте і саму подію, але маєте вже певне пояснення, що ви не помітили сходинку, посковзнулися і впали. Коли ви в подальшому згадуватимете, як ви впали, до цих перших глос додаватимуться нові. Кінець-кінцем, глоси випадково почнуть сприйматися як сам текст, стануть його частиною. Скажімо, ви просто впали на сходах, а опісля уявили, що хтось спеціально так зробив, щоб ви впали. Окремою глосою після цього може додатись засіб, підозрюваний і мотив. А після цього прийде точне переконання, що ваше падіння зі сход було не випадковим. Тому одного разу може виявитись так, що спочатку ця версія була лише продуктом уяви і додатком до події, глосою, а потім, після певних перетворень, цей елемент виявиться частиною самого спогаду, наче саме так і відбулося.

Але яким чином працює наша пам'ять, коли ми маємо сприйняти дещо надто швидко? Цю тему розробляє у своїх дослідженнях філософ Д. Денет. Зокрема, він описав про експеримент з диском та колом. Так, якщо людині показати на екрані спочатку диск, а потім коло, то, за інтервалу між зображеннями у декілька мілісекунд, людина побачить лише коло, а диску не буде [5]. Це можна інтерпретувати у три способи. Перший варіант полягає у тому, що спогад про коло «втирає спогад про свідоме переживання диску» [5]. Другим варіантом є те, що диск взагалі не потрапляє до свідомого переживання, пам'ять стирає його до цього [5]. І третім варіантом, який прийнятним вважає сам Д. Денет, є наступний: обробка (processing) інформації відбувається паралельно з роботою пам'яті [5]. Тому він робить наступний висновок: «немає жодної реальної межі у часі чи просторі, яка б

відокремлювала обробку від пам'яті» [5]. Фактично, ситуацію, коли ми бачили насправді два зображення, але у спогаді маємо одне, також можна віднести до феномену хибного спогаду. Як ми вже побачили, Д. Денета у цьому феномені цікавить питання первинності. Якщо ж повернутися до нашої метафори глоси та інтерполяції, то для цього філософа текст пишеться паралельно з написанням глоси для його пояснення, адже глоса та текст мають взаємний вплив. Але тоді, коли людину питають, що вона бачила, і вона каже, що тільки коло, то тут ми вже маємо не глосу, а інтерполяцію, адже пам'ять та обробка інформації узгодилися щодо того, що трапилося.

Денетові приклади можна віднести до хибних спогадів, але умовно, адже дослідника тут цікавлять не хибні спогади як такі, а запам'ятовування, що має місце в екстремальних для людини ситуаціях, коли вона просто фізично не встигає відреагувати та все обробити належним чином. А наскільки хибними можуть бути спогади людини? Де та межа, за якою вже міститься дещо, у що неможливо змусити людину повірити? Хибними спогадами цікавиться, перш за все, когнітивна психологиня Е. Лофтус. Вона проводила багато різних емпіричних досліджень стосовно цієї проблеми. Наприклад, коли людям показували відео, але опісля коментували певним чином події, то вдавалося змусити їх повірити, що вони «бачили знак «дати дорогу», а не знак «стоп», кучеряве, а не пряме волосся» [10, с. 52].

Більше того, Е. Лофтус не лише корегувала існуючі спогади, але також проводила експерименти з «вживленням» людині спогадів, які насправді не мали місця. Наприклад, вона описує експеримент загублення у магазині. Учасникам роздали буклети, на яких було коротко описано три реальних події з їхнього життя та одна хибна подія, що ніколи не мала місце. Хибна подія полягала в тому, що у дитинстві людина пішла з родичем до великого магазину та загубилася. Вона почала плакати, а потім підійшла доросла жінка, допомогла знайти родича, і все було добре [9]. З членом сім'ї домовлялися, аби він підтвердив, що така ситуація мала місце. Результати експерименту показали що: «після прочитання буклету, 7 з 24 учасників (29%) пам'ятали частково чи повністю хибну подію, сконструйовану для них, та у двох інтерв'ю після двох днів шість учасників (25%) продовжували стверджувати, що пам'ятають вигадану подію» [9]. Попри різні негативні наслідки хибних спогадів, наприклад, які можуть призвести до осуду невинної людини, вони можуть застосовуватися і на краще. Наприклад, Е. Лофтус пише, що можна підвести людей до переконаності у тому, що в дитинстві вони отримали негативний досвід після вживання певного десерту, і тоді люди схильні менше вживати це у подальшому [10, с. 56]. А це можна використовувати для «дієти хибного спогаду».

То що ж призводить до виникнення хибних спогадів, які вони

формуються з точки зору когнітивної психології? Тут можна виділити декілька важливих аспектів, що сприятимуть їх закріпленню у пам'яті:

- визнання події знайомою вам людиною;
- детальне уявлення події;
- віддаленість спогаду у часі [9].

Хибні спогади «ззовні». В цій частині ми звернемося до дослідження пам'яті від третьої особи нейробіології для того, щоб встановити місце спогадів та, зокрема, хибних спогадів в механізмі роботи пам'яті. Загалом, робота пам'яті є одним із найменш досліджених та найбільш привабливих аспектів мозку. Ще донедавна вважали, що головні клітини мозку – це нейрони, що саме в них міститься вся інформація і вони є джерелом нашого мислення. У другій половині ХХ ст. стало відомо, що нейронні клітини – це лише 10% клітин нашого мозку, а решта – 90% – це гліальні клітини, отже не варто недооцінювати їх роль у формуванні думок та спогадів. Саме гліальними клітинами визначається рівень інтелекту у тварин. Для прикладу, у п'явки густина гліальних клітин складає 1 на 30 нейронів, у мозку дрозофіли – близько 20% глії, у гризунів – 60%, у шимпанзе – 80%, а у людини – 90% [2, с. 6–7]. Серед гліальних клітин астроцити варті особливої уваги. Вони є найбільш численними клітинами кори головного мозку та мають форму зірок, від чого походить їх назва [2, с. 43–45]. На відміну від нейронів, ці клітини здатні до ділення та відновлення протягом всього життя людини. Цей факт може свідчити про те, що астроцити беруть участь у процесах мислення і відновлюються для забезпечення утворення простору під нову інформацію [2, с. 117]. За однією суперечливою науковою гіпотезою, запам'ятовування є результатом утворення міцних зв'язків між клітинами мозку (доволі ймовірно – саме астроцитами) [7]. Зірчасті клітини мозку є неодмінним посередником в передачі та інтерпретації інформації. З цього можна зробити припущення, що від зв'язків між цими клітинами, їх положення та кількості буде залежати шлях проходження інформації.

Один з таких шляхів має використовуватись під час утворення спогадів. Але цей шлях носить спонтанну природу. Передача сигналів між астроцитами здійснюється, головним чином, за допомогою медіатору – кальцію та кальцієвих каналів, які є потенціалзалежними. Вважається, що спогади є результатом так званих кальцієвих хвиль – спалахів виділення кальцію [2, с. 135–136]. При багаторазовому надходженні однакових сигналів кожний наступний може підкріплюватись попереднім. Це може сприяти збереженню «сліду» у надпороговому стані та можливості його зчитування через великий проміжок часу, що характеризує довгострокову пам'ять. Тривале збереження «сліду» можливе і при одноразовому навчанні, але за умов, що одночасно відбувається виражена емоційна реакція. Вона

стимулюється через різноманітні гормони та вторинні посередники, яких виявляється велика кількість під час емоційно збудженого стану. За цього стану відбувається викид великої кількості медіаторів та їх проходження по певному шляху між клітинами мозку, після чого цей шлях надовго закріплюється [1, с. 56]. Стає цілком зрозуміло, чому про деякі речі ми згадуємо часто (наприклад, про перше кохання, яке викликало багато емоцій), а про деякі рідко. Закріплений шлях між клітинами мозку є добре «відточеним» і знаходиться весь час в потенційно активному стані. Достатньо досить невеликого імпульсу ззовні, щоб цей шлях активувався знову і знову.

У 20-х роках ХХ ст. гарвардський фізіолог Карл Лешлі встановив, що не лише кора бере участь у процесах запам'ятовування. Шляхом поступового видалення різних частин мозку щурів він виявив ту частину, без якої процес запам'ятовування був неможливим – гіпокамп [2, с. 99–100]. На початку ХХІ ст. стало відомо, що за збереження специфічної інформації можуть відповідати і сенсорні зони кори. В даному випадку сприяти закріпленню спогаду буде не багаторазове повторення, а певний імпульс, що виник в результаті нової комбінації подразників [12]. Комбінацію можуть складати як однорідні подразники, так і подразники різної природи: певне освітлення, звуки, кольори, які ми бачили в певний день і в певному місці. Так, ймовірність того, що все це повториться в точності так, як було раніше, дуже мала, але ж наш мозок і не вимагає цього. Достатньо лише створення подібних умов. Якщо ж цих умов трохи не достатньо для відтворення подібності першій картині, то може з'являтися почуття, що зараз відбувається щось дуже знайоме та близьке, але без усвідомлення того, що саме. Таким чином, механізм відтворення спогадів носить і холістичний характер [8].

Щодо питання хибних спогадів – до цього нейрофізіологія ще не дійшла і можна лише здогадуватись, що криється за цим загадковим феноменом. На сьогоднішній день залишається невідомим на клітинному рівні різниця між реальними спогадами та хибними. Можливо, хибні спогади є результатом багаторазового повторення, коли людина так багато думає над тим, чого насправді не було, що шлях проходження медіаторів є добре закріпленим і носить характер довготривалої пам'яті. Можливо, під час певної ситуації має місце набір дуже бурхливих емоцій, які справили настільки велике враження, що змусили запам'ятати те, що насправді відбувалося лише подумки. Також можлива і холістична природа цього явища. Наприклад, подія могла пов'язатися з комбінацією подразників. Якщо інформація про комбінацію закріпилася краще, ніж інформація про саму подію, якій відповідає ця комбінація, то наш мозок може дуже легко ввести нас в оману, пов'язавши вигадану подію з комбінацією подразників, яка вже дійсно мала місце в минулому. Клітини мозку в такій ситуації ніби

«відновлюють» зв'язки, яких не вистачало для повної картини, але насправді створюються нові зв'язки, які в принципі неможливо буде відрізнити від тих, що утворилися б за умов реального переживання цих подій.

Висновки. Пам'ять не є резервуаром, архівом наших спогадів, а радше активна інстанція, яка формує та змінює спогади, коли ми до них звертаємося. Пам'ять тісно пов'язана з зовнішнім світом, що дозволяє вести мову про їхній взаємовплив і, відтак, добудовування спогадів ід впливом зовнішніх факторів. Причиною добудовування є відсутність цілісності даних органів чуття.

Пам'ять та, зокрема, хибні спогади можна досліджувати ззовні та зсередини. В нашій статті дослідженню «ззовні» відповідає нейробіологія. Наскільки ми можемо зараз сказати, нейробіологія на даному етапі свого розвитку може пояснити, що спогади пов'язані з утворенням зв'язків між клітинами мозку. У процесах запам'ятовування бере участь як гіпокамп, так і сенсорні зони кори. Ці процеси можуть відбуватися за частого повторення інформації, наявності сильного емоційного збудження або комбінації подразників. Але нейробіологія не встановлює критерії розрізнення хибних і реальних спогадів. Більше того, може виявитися так, що немає ніякої різниці на фізіологічному рівні між реальними спогадами й хибними, адже в незалежності від реальності події зв'язки між клітинами мозку утворюються ті самі.

Дослідження хибних спогадів «зсередини» когнітивними психологами показали, що на запам'ятовування впливають як зовнішні (погода, друзі), так і внутрішні (настрій, думки) фактори, які потім включаються до самих спогадів. У зв'язку з цим ми порівняли формування хибних спогадів з появою інтерполяцій у тексті, коли глоси (коментарі над текстом) включаються в сам текст. Пам'ять «зсередини» досліджують і філософи. Так, Д. Денет навів приклад, який показав, що за швидкої зміни стану речей хибні спогади можуть формуватися на суто фізичному рівні невстигання мозку зреагувати та відтворити сприйняте органами чуттів. Частково це пов'язано з тим, що інформація від органів обробляється паралельно з процесом запам'ятовування, що надає сприятливі умови для переплетення інтерпретації зі сприйняттям у спогаді.

Можливість нав'язати людині хибний спогад може бути сприятливим у таких несподіваних сферах життя, як дієтологія. Але наявність хибних спогадів діє серйозну перешкоду чесному судочинству в сфері судової справи, де навіть справжні свідки подій можуть ненавмисне (наприклад, з причин зовнішнього тиску та маніпуляцій) описувати несправжні ситуації, через що невинну особу можуть позбавити волі. Адже людину за певних умов можна переконати не лише у тому, що вона мала у дитинстві алергію на

горіхи, але й у тому, що вона була всиновлена, мала минулі життя, бачила марсіан тощо. Закріпленню хибного спогаду у пам'яті особи сприяє часова віддаленість, визнання події іншими особами, а також уявлення подій самою людиною, що опісля хибно сприймається нею як згадування.

Загалом, феномен хибного спогаду є досі недостатньо дослідженим, а відрізнити чітко справжній спогад від хибного можна фактично (за наявністю даних, що свідчать за чи проти реальності події), але не сутнісно (неможливо на фізіологічному рівні відрізнити реальні спогади від хибних). Це дозволяє нам дійти до того висновку, що стратегія пам'яті є такою плановою діяльністю запам'ятовування, що не обов'язково потребує зовнішній компонент для досягнення своєї мети – створення спогаду. Так, зовнішній світ є і залишається бути умовою можливості спогаду. Але з того, що ми дізнались, можна сказати, що нічого не забороняє свідомості замінити реальний зовнішній світ на вигаданий, що існує лише в свідомості й лише відносно до вигаданого спогаду.

Список використаної літератури

1. Ильюченков Р. Ю. Память хорошая, память плохая.– Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1991.– 162 с.
2. Куб Э. Источник мысли. / Пер. с англ. Ю. Шмуклера.– Москва: Эскмо, 2010.– 208 с.
3. Лихачёв Д. С. Текстология: краткий очерк (2-е изд.).– Москва: Наука, 2006.– 175 с.
4. Clark A., Chalmers D. The Extended Mind // Analysis, 1998.– №58 (1).– С. 7–19.
5. Dennet D. C. Perception the «Leading Edge» of Memory? // Iride: Luoghi della memoria e dell'oblio, anno. VII, 1995.– № 14.– С. 59–78.
6. Goodman N. Ways of Worldmaking.– Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing Company, 1978.– 142 с.
7. Hebb D. O. The Organization of Behavior: A Neuropsychological Theory.– 2005.– 378 с.
8. Horner A. J., Bisby J. A., Bush D. та ін. Evidence for holistic episodic recollection via hippocampal pattern completion [Електронний ресурс] // Nature.– 2015.– Режим доступу до ресурсу: <https://www.nature.com/articles/ncomms8462>.
9. Loftus E. F. Creating False Memory // Scientific American, 1997.– № 277 (3).– С. 70–75.
10. Memory and Mind: A Festschrift for Gordon H. Bower / Ed. By M. A. Gluck, J. R. Anderson, S. M. Kosslyn.– New York & Hove: Taylor & Francis Group, LLC, 2007.– 394 с.
11. Michaelian K. , J. Sutton «Memory» [Електронний ресурс] // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.).– 2017.– Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/entries/memory/>

12. Sara S. J. Retrieval and Reconsolidation: Toward a Neurobiology of Remembering. // *Learning & Memory*.– 2000.– С. 73–84.
13. Turello D. Brain, Mind, and Consciousness: A Conversation with Philosopher John Searle [Электронный ресурс].– 2015.– Режим доступа до ресурсу: <https://blogs.loc.gov/kluge/2015/03/conversation-with-john-searle/>.

Николай Бакаев, Алиса Пугач, Вероника Пугач
ФОРМИРОВАНИЕ ЛОЖНЫХ ВОСПОМИНАНИЙ
КАК СТРАТЕГИЯ ПАМЯТИ

Авторы статьи рассматривают формирование ложных воспоминаний как определенную стратегию работы памяти, определяют причину, механизм и важные факторы, которые влияют на их создание. Во вступлении проблематизируется общепринятый взгляд на память, определяется цель и задания данной статьи. В первом разделе содержится постановка вопроса с точки зрения аналитических философов Н. Гудмена и Д. Чалмерса, во втором разделе рассматриваются ложные воспоминания с точки зрения философа сознания Д. Деннета и когнитивного психолога Э. Лофтуса, а в третьем – взгляды на память нейроученых Э. Куба и С. Дж. Сары. В выводах подведены итоги, описаны перспективы дальнейшего исследования феномена ложных воспоминаний.

Ключевые слова: *дотраивание, когнитивная психология, нейронаука, память, философия сознания, ложные воспоминания.*

Mykola Bakaiev, Alisa Puhach, Veronika Puhach

FORMATION OF FALSE MEMORIES AS A MEMORY STRATEGY

Authors of this article consider the creation of false memories as a memory strategy. They define the cause, mechanism and important factors, which influence their creation. In the introductory part, a common view on memory is put under doubt for its static conception of memory. As memory appears to be dynamic rather than static, different processes can occur and memories can be changed. That is why authors define the goal in the introduction as follows: to define the causes and mechanisms of false memory creation. The first two chapters describe memory from the inside. In the first chapter authors appeal to analytic philosophers D. Chalmers and N. Goodman in order to inspect memory as not only a physical, but also a mental phenomenon that can construct memories. There we define the possible causes of such construction. The second chapter goes deeper into the problem and tells us about false memories from the point of view of the philosopher of mind D. Dennett and cognitive psychologist E. Loftus, whereas the third chapter

describes the look on memory from the outside, from perspective of neuroscientists A. Koob and S. J. Sara. In the conclusion, we sum up the results and offer perspectives of further research on false memories phenomenon.

Keywords: *cognitive psychology, constructing, false memories, memory, neurosciences, philosophy of mind.*

References

1. Ilyuchenok R. Yu. (1991) Pamyat horoshaya, pamyat plohaya [Good Memory, Bad Memory], *Novosibirsk*, Nauka. Sibirskoe otdelenie, 162 p.
2. Kub E. (2010) Istochnik myisli [The Root of Thought], per. s angl. Yu. Shmuklera, *Moscow*, Eskmo, 208 p.
3. Likhachyov D. S. (2006) Tekstologiya: kratkiy ocherk (2-e izd.) [Textology: a brief outline (2-nd edition)], *Moscow*, Nauka, 175 p.
4. Clark A., Chalmers D. (1998) The Extended Mind, *Analysis*, '58 (1), pp. 719.
5. Dennet D. C. (1995) Perception the «Leading Edge» of Memory?, *Iride: Luoghi della memoria e dell'oblio*, anno. VII, '14, pp. 59–78.
6. Goodman N. (1978) Ways of Worldmaking, *Indianapolis & Cambridge*, Hackett Publishing Company, 142 p.
7. Hebb D. O. (2005) The Organization of Behavior: A Neuropsychological Theory, 378 p.
8. Horner A. J., Bisby J. A., Bush D. and others (2015) Evidence for holistic episodic recollection via hippocampal pattern completion, *Nature*, <https://www.nature.com/articles/ncomms8462>.
9. Loftus E. F. (1997) Creating False Memory, *Scientific American*, '277 (3), pp. 70–75.
10. Memory and Mind: A Festschrift for Gordon H. Bower (2007), edited by M. A. Gluck, J. R. Anderson, S. M. Kosslyn, *New York & Hove*, Taylor & Francis Group, LLC, 394 p.
11. Michaelian K., J. Sutton (2017) «Memory», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/entries/memory/>.
12. Sara S. J. (2000) Retrieval and Reconsolidation: Toward a Neurobiology of Remembering, *Learning & Memory*, pp. 73–84.
13. Turello D. (2015) Brain, Mind, and Consciousness: A Conversation with Philosopher John Searle, <https://blogs.loc.gov/kluge/2015/03/conversation-with-john-searle/>.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2017.

Стаття прийнята 21.09.2017.